

ÇAĞDAŞ KÜRESEL MEDENİYETİN TEMEL BELİRLEYİCİSİ

MALÎ SERMÂyecİLİK İDEOLOJİSİ

Prof. Dr. Şaban Teoman Duralı

Bir toplumun, toplumsal çevrenin ortaya koyduğu, meydana getirdiği bütün maddî ile manevî ürünlere kültür değerleri diyoruz. Bu, topluma mahsus bir üretilerdir. Toplumlar kültürlerini meydana getirirler. Kültür meydana getirmemiş toplum düşünemeyiz. Bir varolanın, insan olup kültür üretmemesi imkânsız bir şeydir. Çünkü, yaşayabilmesi, canlı kalabilmesi için elzem olan fizik-biyolojik şartlardan insanın yoksun bulunduğu görülmektedir. Kültürü meydana getirmekle, mahrum olduğu o biyolojik şartların yerine kendi ürettiği kültürü ikâme etmektedir.

Benzeşen kültürleri, ortak bir temel örneğe –bugün çok moda olan bir terimi kullanayım– paradigmaya uygun oluşan medeniyet çatısı altında toparlayabiliriz. Her medeniyetin yayılma, değerlerini taşıma çabası vardır. Buna küreselleşme dememek lazım. Bu, daha ziyâde evrenselleşme yatkınlığı veya çabası olarak görülebilir. Evrenselleşme konusunda ileri gidenler var, geride kalanlar var. Bu gerilik ile ilerilik durumu, izâfî değildir. Nitekim son derece büyük kültür değerlerini ortaya koymuş olmakla birlikte, evrenselleşmemiş medeniyetler de vardır.

Meselâ, Hind ile Çin medeniyetleri nisbeten yaygınlaşmamışlardır. Çin medeniyeti, belirli bir kültürden türemiştir. Farklı kültürlerin, belirli bir temel örneğe uygun tarzda birleşmesinin sonucunda değil de, sâdece Çin kültürünün zamanla medeniyet safhasına ulaşması, aynı ad altında andığımız medeniyete vucut vermiştir. Hintteyse, durum, farklıdır. Orada birbirinden farklı iki toplumun, kavmin, kültür dünyasının karşılaşma çarpışması bahis konusudur. Bunların biri, öteden beri Hint yarımadasında yaşamakta olup günümüz Tamillerin de atası, kara saçlı, koyu tenli Dravidlerdir. Ötekisiyse, Avrupa milletleri ile İranlı Medler ile Perslerin atası da olan Hind-Avrupa yahut nâmı diğer Arî boylarıdır. Sözü ettiğimiz boyların bir kısmı, M.Ö. bin sekiz yüzyılda kuzeyden, yanî Mâverâünnehr ile Afganistan üzerinden Haybar geçidini aşarak İndüs ovasına inmiştir. Kuzeyin soğuk, sert iklimlerinden gelen bidâyette açık renk saçlı, gözlü ve tenli bu

kimseler, İndüs ovasını izleyerek Hindin sıcağın kavrulan, nemli, rutubetli binbir köşe bucağına yayılmışlardır. Karşılaştıkları yerli Dravit oymaklarıyla çatışıp onları boyunduruklarına almışlardır. Sonuçta, bu iki büyük kümeyle ait kültürlerin mezcinden o muazzam tarihî Hint medeniyeti yükselmiştir. Evrensellik özellikleri ile iddiası bakımından Çininkisine oranla Hint medeniyetinin ağır bastığını görüyoruz.

Ne var ki esâs, esini ile besinini Hz İbrâhim'le birlikte ortaya çıkmış tektanrılı vahiy dinlerinden almış Ortaçağ Hıristiyan ile daha sonra İslâm medeniyetleri bütün insanlar için geçerli evrensel değerlerle mücehhez hâlde temâyüz etmişlerdir.

Evrenselliğin küresellikten farkı nedir? Bütün insanlarda ortak kabul olunan birtakım temel maddî-beşerî özellikler ile manevî değerler, evrenselliği oluştururlar. Bu manevî değerlerin başında insanın Allahın nefesinden geldiği iddiası yahut fikri gelir. Tevrat'ta yer alıp Kur'ânda vurgulanan – öldürmeyeceksin, hırsızlık ve zinâ etmeyeceksin, yalan söylemeyeceksin vb– on buyruk da, evrenseldir. Evrensellik, o hâlde, evveleminde din menşeli bir fikirdir. Evrensellik, insanın ilahî-dinî tabiatından kaynaklanır. Onun bu tabiatının iki esâslı tezâhürü vardır: Ahlâk ile bedia (estetik). Buna karşılık, küresellik, belli bir kültürün kendi özelliğini, maddî ile manevî değerlerini başkalarına doğrudan yahut dolaylı biçimde benimsetilmesi keyfiyetidir.

Tarihte ilk defa kendini din menşesine geri götürmeyen ve götürmemeye de çaba harcamış olan bir kültür hareketini görüyoruz. Bu kültür hareketi 1500'lü yıllarda Batı Avrupada filiz vermiştir. Coğrafî yerleri de çok iyi çizmek lazım. Meselâ, Batı neresidir? Batı çok müphem bir kavramdır. Japonyaya göre, Çin batıdır. Malezyaya göre, Birmanya batıdır. Avrupa kıtasında Litvanya ve Estonya da var. Çekler, Gürcüler ile Ruslar dahî var. Bütün bunların, söylediğim medeniyet hâdisesinde, sonradan katılmış olmanın dışında bir özelliği yok.

Yeniçağ dindışı Batı Avrupa medeniyeti, Ortaçağ Hıristiyan medeniyetinin devâmı değildir. Bu, önemli bir hatâdır. Yeniçağ dindışı Avrupa medeniyeti ortaya, Ortaçağ Hıristiyan medeniyetine isyân, başkaldırma şeklinde çıkmıştır. İlkinde karşılık, öbürü, adı üstünde, Hıristiyan'dır, Hıristiyan medeniyetidir. Din, temelde manevî bir hâdisedir;

maddî olayları, maddî gelişmeleri dengeler, dizginler, dengede tutmağa çalışır. Buna karşılık, Yeniçağ dindışı Batı Avrupa medeniyeti, iktisât esâslı olaydır. Orada alabildiğine kazanc anlamında yayılma eğilimi vardır. Kazancın sonu, sınırı yok. Yeniçağ dindışı Batı Avrupalı insan, kazanma şevki içinde dünyaya yayılmağa, saldıрмаğa başlamıştır. Burada, dinin koyduğu engellerin kaldırılması gerekmiştir.

Tarihte hiçbir şey rastgele meydana gelmez. Katolikliğe karşı yükselmiş olan Protestantlık tarihin belli bir devrinde tesâdüf eseri ortaya çıkmamıştır. Martin *Luther*'in istediği, sermâyeciliğe, millî istisâdî çıkarlara arka çıkacak bir din akımını yaratmak değildi. Katoliklikte, bâhusus Vatikan merkezli Papalık nizâmında Hıristiyanlığa aykırı gördüğü hususlara karşı kazan kadırmak istemiştir. Başka bir deyişle, bozulmuş, tahrîf olmuş diye kabul ettiği tarihî Hıristiyanlığı, tektanrılı vahiy dini esâslarına geri götürmekti maksadı. Ne var ki olaylar, istediği doğrultuda yol almamışlardır. 1500lerin sonlarında başgösteren Kuzey Avrupa, özellikle de İngiltere kaynaklı mâlî sermâye hareketi ve bunu destekleyip himâye eden millî devletler, Martin *Luther*'in başını çekmiş olduğu dinî islâhât sürecini kendi nâmihesaplarına kullanmağa girişmişlerdir. Muhâlifleri tarafından Protestantlık (isyân, yerme, ayaklanma) şeklinde adlandırılan söz konusu dinî islâhât hareketi, mâlî sermâyeciliğe (finans Kapitalizm) ihtiyâç duyduğu ortamı sağlamıştır. Başta İngiliz dünyası^[1] olmak üzere, hür sermâyeci (liberal kapitalist) ülke ile devletlere dinî-manevî zemînde meşruluk kazandırmıştır. Katoliklik gibi, merkezci ve evrensel kilisenin yerine, millî Protestan kiliseleri söz konusu maksada hizmetle oluşturulmuşlardır. Haddizâtında tektanrılı vahiy dini olma iddiasını taşıyan Hıristiyan Katolikliğin evrenselliği yerini, bu şekilde, millî-şahsî-iktisâdî menfaat hükümlerinin, başkalarına kabul ettirilmesi demek olan küreselliğe bırakmıştır. Aslında Tanrının irâdesinden çıktığına inanılan evrenselci din anlayışının yasakladığı aşırı kazanç ihtirâsının gemlenmesi, dolayısıyla da sömürünün yasaklanması engeli, böylelikle aşılmıştır. Katolikliğin yenilemeyip Protestanlığın yerleştirilemediği Fransa ise, sermâyecilik sürecine daha geç bir tarihte, 1789 İhtilâlikebîriyle katılmıştır. Burada belli bir din anlayışının yerini başka birinin alması söz konusu

olmayıp din, laiklik-positivcilik zihniyeti çerçevesinde topyekûn küpeşteden denize atılmıştır.

Protestantlığın yayılması, özellikle de Germen ülkelerinde hâkim hâle konuma yükselmesi, iki sebebe dayanır:

Birincisi: İktisâdî nizâmın merkantilizmden sermayeciliğe geçmesi ve onun artık kendini dizginleyecek, durduracak güçleri istememesidir.

İkincisi: Hâdisede millî duyarlılıklar, tepkiler ile refleksler yer almaktadır. Germen dünyası yüzyıllar boyu Katolik Latin âleminin hâkimiyeti altında yaşamıştır. Protestantlık, bahsi geçen hâkimiyete yahut boyunduruğa da isyân anlamındadır. Germen olmayan Fransanın, sermayeciliğe geçmekle birlikte, Protestantlığı benimsememesi, buna karşılık laikliği ihdâs etmesi, yukarıda zikrettiğimiz gerekceden kaynaklanıyor olabilir.

Sonuçta, Vatikanın Katolikliği, evrensel hakîkâtları taşıdığına inanır. Her tektanrılı vahiy dini böyledir. Nihâyet Katolikliğin birleştirici, dizginleyici, merkezleştirici tavırları dizginlenince, yetkisi de kalkınca, artık, Kuzey Batı Avrupa Germen dünyası ile onun etki alanına girmiş olan Fransanın önü alabildiğine açılmıştır. Buradan itibâren küreselleşme başgöstermiştir. Küreselleşmenin altında iktisadî mülâhazalar yatmaktadır. Kitabımukaddeste, insan yalnızca ekmekle yaşamaz denir. Bu inanç, maneviyâtçı esâslı bütün kültürlerle ve daha genel anlamda, medeniyetlere hâkimdir. İnsanın maddî olmanın yanısıra, manevî bir varlık olduğu temel kabulü, dinler ve onlardan teşekkül etmiş kültürlerin kültürlerüstü değer yargısı mesâbesindedir. İşte bu temel kabul, kişinin, başka insanlar tarafından baştan topyekûn belirlenebileceği zannını bertaraf eder. Dinin maneviyât sâhibi kişisi, hür ve özerktir. Oysa dinin yerini almağı amaçlayan ideolojinin ve bu meyânda sermayeciliğin –ve diğer ideolojilerin– asla kabul edemeyeceği bir husustur. Bundan dolayı ideolojinin canhıraç mücâdelesini, dini insanların maşerî bilincinden kazıyarak çıkarıp atmak şeklinde tecellî etmiştir. Mücâdelenin çok önemli bir boyutu da öğretimdir. Bir başka boyutsa, reklâm ile propagandadır. Seni bana benzetirsem, ihtiyâç duyduğum malları almağa seni mecbûr kılabilirim. Ürettiğim malları almakla, sen, pazarımı genişletirsin.

Bütün ilişkiler, bundan böyle üretim-tüketim dengesine bağlı gelişmişlerdir. Sermâyecilik, berâberinde çok tanınan bir dayanağını da, demekki imperyalismi getirmiştir. O da, bugün adını küreselleşme şeklinde değiştirmiştir. Daha doğrusu küreselleştirmedir. Küreselleşme dediğinizde doğal bir süreçten bahsediyorsunuz. Hâlbuki karşı karşıya olduğumuz doğal bir süreç olmayıp dayatmadır. Bu, okşayarak yahut döğerek gerçekleştirilen bir harekettir, olaydır. İktisâdî unsurlar, berâberlerinde kültür değerlerini getirmektedirler. Eskileri ve gelenekseller peyderpey ortadan kalkmaktadırlar. Mâlî sermâyeciliğin maddiyâtçı-iktisâdiyâtçı kültür değerlerini biz bugün doğal verilermişcesine kabul edip sorgulayamıyoruz. Küreselleşmenin başarısı da buradadır zâten.

(2) Küreselleşmenin karşısına bir seçenek çıktığı takdirde insanlar, ona yapışıp onun peşinden gidebilirler. O yüzden her türlü seçenek ihtimâli bertaraf edilmeğe çalışılıyor. Bu açıdan bakıldığında küreselleşmenin düşmanı sâdece İslâm değildir. Komünizm de, nasyonal sosyalizm de, faşizm de meselâ, seçenek olma yönünden küreselleşmenin düşmanı olarak görülmektedirler. Bugün sermâyeciliğin başını çeken ülkeler, millî toplumculuğu, yanî nasyonal sosyalismi korkunç bir günâh sayarlar.

Küreselleşme, bütün insanları tek biçimde giyinmeğe, yemeğe, içmeğe, davranmak ile düşünmeğe zorlamaktadır. Küresel düşünceye göre, her insan üniforma giymiş asker gibi 'tek tip' olmalıdır. Türkiyede koparılan başörtüsü kıyâmetini de 'tek tip' olma zorlamacılığına bağlamak lazım gelir.

Her medeniyetin kendisine mahsus temel inançları, varsayımları ile nazâriyeleri vardır. Demekki bizler de öncelikle geçmişte varolmuş medeniyet çerçevemizin, iddiamızın içeriğini ortaya koymamız gerekir. Ondan hareketle, onun kullanılabilinir unsurlarından yararlanarak, içinde bulunduğumuz maddî ve fikrî şartları da nazariitibâra alarak yeni bir medeniyet tasarısını tersîm edebiliriz. Üreteceğimiz yeni medeniyet tasarısı, tabî ki, yine, İslâmî olacak. O hâlde bunun temel düstûrlarını hem din hem de geçmiş klasik medeniyet bağlamında İslamda aramamız şarttır.

Meselâ, kul hakkı dediğimiz bir temel düstûr var. Kul hakkı nedir? Bir toplumsal adâlet ilkesidir. Bu, İslâm'ın kaçınılmaz kaidesidir. Markscılık, bu ilkeyi İslâm'dan aşırıp içini maneviyâttan boşaltmıştır. Nasıl Luthercilik, dince

Müslümanlıktan esinlenmişse, benzer biçimde, Marksçılık da bizlere İslâmî etkiler ile unsurları yansıtmaktadır. Bunların başında emek ile alınterine dayanmayan gelir ile kazancın haram sayılması ve kul hakkının dokunulmazlığı gelmektedir. Bahsettiğimiz iki ilke, insanın insanı kul kılması ile sömürüyü yasaklayıp sonuçta toplumsal adâleti gündeme sokup yaşatmaktadır. Toplumsal adâlet İslâmın temelidir. Namaz, oruç gibi bilcümle ibâdetlerse, dünyanın en zor işi olan kul hakkını yememek için tesîs olunmuş talimlerdir. Her ibâdet, insanı, kul hakkını yememe disiplini ile tutarlılığına götürme maksadına matûfdur.

Küresel medeniyete ait eşyâyı kullanmamaya yönelik çabalar, imkânsız ve aynı zamanda yersizdir. Küresel medeniyetin sunduğu imkânların altında ezilmekten, onlara teslîm olmaktan ancak kul hakkını tanıma ile haddini bilme gibi, temel İslâmî düstûrları hayata geçirmekle kurtulabiliriz.

Küreselleşme, halkların afyonudur. Küresel medeniyetin asıl gâyesi, insanı düşünemez hâle getirmek, düşünceyi uyuşturmaktır. Uyuşturucu denince aklımıza hep afyon, esrar gelir. Hâlbuki televizyon eroin kadar, bilgisayar kokain kadar uyuşturucu, beyni dondurucu, düşünmeyi durdurucu araç ile cihâzlardır.

Düşünmediğiniz takdîrde başkaldıramazsınız. Başkaldırmak demek, hâlihazırdaki biçimlere seçenek aramaktır. Küreselleştirilmiş medeniyet bu arayışı, hattâ arama irâdesini ortadan kaldırma gayretindedir. Oysa bizlere ait biçimleri kendimiz üretebilmeliyiz. Farklılıklar, seçenek üretmenin vazgeçilmez şartıdır. Öyleyse, farklılıkları küçümsememek gerekir.

Bizlere dayatılan biçimler medeniyetin biricik imkânını teşkil etmezler. Zirâ başka biçimlerde de medeniyet olabilir. Medeniyet tek biçimden ibâret değildir de ondan.

Yeni biçimlerin gündeme getirilmesinin mahreci okullardır. İngiliz-Yahudi Medeniyeti 'biçimlerini' öğretim yoluyla aktarır. Bu öğretim de okullardan başlar, basın ile yayın yoluyla devam eder, reklâm dünyasıyla da noktalanır. İnsanlar böylece farkına varmadan etkilenir, biçimlenir. Bu, hissettirmeden ve alttan alta gelişen bir etkilemedir. Adı anılan medeniyette,

biyolojideki gelişmeler insana uygulanarak insan ile hayvan arasındaki fark ortadan kaldırılmıştır. Yaklaşık iki yüz yıllık tarihi boyunca İngiliz-Yahudi medeniyeti, bütün direniş noktalarını dün zorla ezmiştir; bugünse bunu okşayarak eğitim, öğretim, propaganda ve reklam yoluyla yapmaktadır. Bu tarz direnişi, karşı koymayı zorlaştırmıştır.

Bir şeye dikkat çekmek istiyorum: Küresel medeniyet, göz önünde cereyân eden kimi olayları bizzât örtmektedir. Birtakım odak noktalarına bakmak üzere şartlandırıldık. Bu yüzden etrâfımızda olup biten bir sürü olayı göremiyoruz. Hâlbuki yeni gelişmeleri, olup bitenleri fark ederek mutasavver yeni medeniyetin zeminini oluşturacak bir dünyagörüşünü, İslâmın temel düştûrlarından hareketle ortaya koymamız zorunludur. Bizlerden kasdım, Türkün başını çektiği İslâm âlemdir.

[\[1\]](#)Demekki İngiltere, A.B.D., Kanada, Avusturalya, Yeni Zelanda